

STOP! DISKRIMINACIJI
OSI U
SAOBRAĆAJU

Podgorica, decembar 2020. godine

○ Predgovor.....	2
○ Pravni okvir.....	3
○ Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom.....	3
○ Zakon o zabrani diskriminacije.....	4
○ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.....	5
○ Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima.....	8
○ Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju.....	9
○ Zakon o ugovornim odnosima u željezničkom saobraćaju.....	9
○ Zakon o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju.....	10
○ Rezultati istraživanja o stepenu pristupačnosti saobraćaja za lica s invaliditetom na teritoriji glavnog grada.....	11
○ Preporuke za unaprjeđenje uslova za ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u saobraćaju.....	16

Ova publikacija je izrađena zahvaljujući podršci Ministarstva saobraćaja i pomorstva Crne Gore u okviru realizacije projekta „Zajedno do većeg stepena saobraćajne kulture i prava OSI u saobraćaju!“

Osobe s invaliditetom predstavljaju jednu od najmarginalizovanijih, odnosno najdiskriminisanijih društvenih grupa u Crnoj Gori. Saobraćaj predstavlja jednu od oblasti u kojoj je diskriminacija osoba s invaliditetom najviše izražena. Diskriminaciji osoba s invaliditetom u oblasti saobraćaja još više doprinosi stav samih osoba s invaliditetom i njihovih porodica da je ovakvo stanje u ovoj oblasti prihvaćeno kao “normalno.” Osobe s invaliditetom su smatrane nesposobnim za ravnopravno učešće u društvu, te se smatralo da svoje životne potrebe treba da ostvaruju u krugu svojih porodica i/ili specijalizovanih institucija. Sve ovo je u krajnjem dovelo do isključenosti, odnosno spriječenosti osoba s invaliditetom da uzmu ravnopravno učešće u društvu. Tek poslednjih godina odnos prema ovoj ciljnoj grupi se značajno mijenja, u prvom redu kroz stvaranje pravnog okvira kojim je zagarantovana ravnopravnost osoba s invaliditetom i čija primjena bi trebala da dovede do njihovog ravnopravnog učešća u društvu.

Izradi ove publikacije prethodilo je terensko istraživanje koje je obuhvatilo prikupljanje podataka o primjeni standarda pristupačnosti za osobe s invaliditetom u oblasti saobraćaja na teritoriji Glavnog grada. Istraživanje se odnosilo na primjenu standarda pristupačnosti za osobe s invaliditetom na raskrscima i pješačkim prelazima u dijelu ukošenja ivičnjaka, ugradnje zvučne signalizacije na semaforima, postavljanja taktilnih crta vođenja i taktilnih crta upozorenja i prilagođenosti pješačkih ostrva. Zatim na primjenu standarda pristupačnosti u dijelu javne pješačke površine, odnosno pješačke zone, autobuskih stajališta, željezničke i autobuske stanice, aerodroma i sredstava javnog i taksi prevoza.

Publikacija u prvom dijelu sadrži pravni okvir kojim su zagarantovana prava osoba s invaliditetom u oblasti saobraćaja, a zatim predstavlja rezultate sprovedenog istraživanja na jedan inovativan i ilustrativan način i na kraju konkretne preporuke za stvaranje uslova za ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u saobraćaju.

PRAVNI OKVIR

Prije nego što predstavimo pravni okvir kojim su zaštićena prava osoba s invaliditetom u oblasti saobraćaja, neophodno je nešto reći i o pojmu pristupačnosti.

Pristupačnost predstavlja mogućnost osobama s invaliditetom da se nesmetano kreću i borave u objektima u javnoj upotrebi, na javnim površinama, da nesmetano koriste javne usluge, ravnopravno sa sobama bez invaliditeta. Pristupačnost predstavlja i dostupnost informacija i komunikacija osoba s invaliditetom (pravo da slobodno i nesmetano traže i dobiju informaciju na način i/ili u formatu i/ili primjenom tehnologije koja im odgovara, kao i da imaju pravo da na isti način pruže informaciju i komuniciraju sa drugima).

Kako bi se pristupačnost ostvarila u praksi neophodno je okruženje i usluge planirati, kreirati i obezbjeđivati u skladu sa principom univerzalnog dizajna. Univerzalni dizajn je dizajn i sastav okruženja tako da mu svi ljudi mogu pristupiti, razumjeti ga i koristiti u najvećoj mogućoj mjeri, bez obzira na njihovu starost, uzrast, sposobnost ili invaliditet. Okruženje (ili bilo koja zgrada, proizvod ili usluga u tom okruženju) treba da bude dizajnirano da zadovolji potrebe svih ljudi koji žele da ga koriste.

KONVENCIJA UN-A O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

Konvencija UN-a je najvažniji međunarodni, pravno obavezujući dokument u oblasti ljudskih prava osoba s invaliditetom. Crna Gora je ovu Konvenciju ratifikovala¹ 2009 godine. U članu 2 stavu 3 Konvencije se kaže: "Diskriminacija po osnovu invalidnosti znači svako pravljenje razlike, isključivanje ili ograničavanje po osnovu invalidnosti čiji cilj ili posljedica jeste ograničavanje ili poništavanje priznanja, uživanja ili sprovođenja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u oblastima politike, ekonomije, socijalnih, kulturnih, građanskih prava i bilo kojoj drugoj oblasti." U ovako definisanom pojmu diskriminacije po osnovu invaliditeta se jasno primjećuje da naglasak načela nediskriminacije nije više samo na uskraćivanju i ograničavanju ljudskih prava i slob da zbog nekog ličnog svojstva (invaliditeta), već na pravljenju razlike, isključivanju i ograničavanju, koja za cilj ili posledicu imaju ta uskraćivanja i ograničavanja. Dakle, diskriminacija po osnovu invaliditeta upravo i jeste nesprovođenje mjera koje omogućavaju punouživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane osoba s invaliditetom.

Koliko je pristupačnost značajna za ostvarivanje ljudskih prava osoba s invaliditetom, najbolje govori od načela Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom koje se odnosi upravo na pristupačnost (član 3 stav 1 tačka f). Ono ukazuje da se prilikom tumačenja odredbi Konvencije, planiranja, pripreme i sprovođenja drugih normativnih akata i praksi mora posvetiti dužna pažnja pristupačnosti istih svim osobama s invaliditetom. Ukoliko se procijeni da određeni propis ili praksa mogu dovesti do diskriminacije po osnovu invaliditeta zbog njegove nepristupačnosti, on se neće smjeti donijeti, tj. uvesti i sprovoditi.

¹ Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom („Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori“, br. 2/9 od 27.7.2009. godine);

Osim što je u članu 3 stavu 1 tački f pristupačnost propisana kao jedno od načela Konvencije UN-a, u članu 9, mjere koje se od strane država potpisnica moraju preduzeti za njeno osiguravanje su izdignute na nivo ljudskog prava osoba s invaliditetom. Ovo ljudsko pravo obuhvata obavezu države da identifikuje i ukloni prepreke i barijere u izgrađenom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, kao i drugim uslugama i objektima namijenjenim javnosti, kako u urbanim, tako i u ruralnim sredinama. Osim toga, u stavu 2 ovog člana navode se konkretne obaveze države potpisnice, koje predstavljaju posebne mjere koje moraju biti preduzete u cilju ostvarivanja načela pristupačnosti saobraćaja kao preduslova za samostalan život i puno učešće osoba s invaliditetom u svim aspektima života. "U slučaju pojedinaca koji imaju rijetka oštećenja koja nijesu uzeta u obzir pri utvrđivanju standarda pristupačnosti, ili koji ne koriste režime, metode ili sredstva koja se nude za postizanje pristupačnosti (npr. ne znaju Brajevo pismo), čak i implementacija 12 standarda pristupačnosti može biti nedovoljna da im garantuje pristup." Zbog kršenja načela nediskriminacije i pristupačnosti u ovim slučajevima Konvencija UN-a uvodi institut razumnih adaptacija, koje predstavljaju neophodne i odgovarajuće modifikacije i prilagođavanja, koje ne predstavljaju nesrazmjeran ili neprimjeren teret, a potrebne su u konkretnim slučajevima kako bi se osobama s invaliditetom garantovalo uživanje ili ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakim osnovama (član 2 stav 4). „Obaveza obezbjeđivanja razumnih adaptacija je ex nunc obaveza, što znači da ona nastaje u momentu kada ih pojedinac s invaliditetom zahtijeva u datoj situaciji, npr. na radnom mjestu ili u školi, u cilju uživanja njenih ili njegovih prava na jednakoj osnovi u posebnom slučaju.

U članu 4 – opšte obaveze – propisuje se da će država potpisnica: "preduzeti sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, radi izmjene ili poništavanja svih zakona, podzakonskih akata, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju lica sa invaliditetom", kao i "mjere kako bi uklonili diskriminaciju po osnovu invalidnosti koju vrši bilo koje lice, bilo koja organizacija ili privatni preduzetnik" (član 4 stav 1 tačka b i e). Ukoliko država potpisnica Konvencije ne sprovede sve potrebne mjere na sprovođenju načela pristupačnosti fizičkog okruženja, prevoza i informacija, uključujući i sprovođenje razumnih adaptacija kada je to neophodno, vrši direktnu diskriminaciju po osnovu invaliditeta i osobama s invaliditetom onemogućava samostalan i dostojanstven život sprječavajući ih da učestvuju u svim aspektima života.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE

U članu 2 stavu 2, Zakon o zabrani diskriminacije² definiše diskriminaciju kao: „svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica“, koje se zasniva na nekom od ličnih svojstava lica koja su diskriminisana. U ova lična svojstva, između ostalog, se ubraja i invaliditet. Koliko je diskriminacija po osnovu invaliditeta u korišćenju objekata i površina u javnoj upotrebi izražena, dovoljno govori činjenica da je prvi stav člana 18 ovog Zakona, a koji je posvećen zabrani diskriminacije osoba s invaliditetom, posvećen upravo ovoj problematici. U njemu se kaže: „nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući, smatra se diskriminacijom“. U stavu 2 se, takođe, ističe da:

² Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni list Crne Gore", br. 46/18 od 6.8.2018, 40/11 od 6.8.2011, 18/14 od 11.4.2014, 62/17 od 30.6.2017).

diskriminacijom". U stavu 2 se, takođe, ističe da: „diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze". Ova odredba obuhvata sve ostale oblasti u kojima osobe s invaliditetom trpe diskriminaciju po osnovu invaliditeta, uključujući i diskriminaciju u pristupu dobrima, uslugama u javnom i privatnom sektoru i robi.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE LICA SA INVALIDITETOM

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom³ je lex specialis Zakona o zabrani diskriminacije, te on sve norme ovog Zakona detaljnije propisuje i primjenjuje na diskriminaciju po osnovu invaliditeta. U članu 2 stavu 2 ovaj Zakon daje definiciju osoba s invaliditetom, kojom se propisuje da: „lice sa invaliditetom je lice koje ima dugoročno fizičko, mentalno, intelektualno ili senzorno oštećenje, koja u sadejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće tog lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima". U članu 4 stavu 1 se daje definicija diskriminacije po osnovu invaliditeta: „Diskriminacija po osnovu invaliditeta je svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno, namjerno ili nenamjerno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica sa invaliditetom u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na lica sa invaliditetom, zbog kojeg se licu sa invaliditetom otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i drugim oblastima javnog i privatnog života. Poput Zakona o zabrani diskriminacije, i ovaj Zakon propisuje da je diskriminacija po osnovu invaliditeta i „pozivanje, pomaganje, podsticanje ili podstrekavanje, davanje instrukcija, uznemiravanje, kao i najavljena mogućnost da određeno lice ili grupa lica sa invaliditetom budu izloženi diskriminaciji" (član 4 stav 2), kao i da pristanak osobe s invaliditetom na diskriminaciju po osnovu invaliditeta ne oslobađa odgovornosti diskriminatora (član 4 stav 4).

Ovaj Zakon u članu 4 stavu 3 određuje: „Ne smatraju se diskriminacijom po osnovu invaliditeta propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za jednako priznavanje, uživanje i ostvarivanje ljudskih prava i sloboda i postizanje stvarne ravnopravnosti lica sa invaliditetom sa drugim licima, kao i unapređenje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva, ukoliko su ti propisi, odnosno uvođenje posebnih mjera objektivno opravdani zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna." Ove propise i posebne mjere su dužni da donose, odnosno uvide i sprovode organi svih javnih vlasti i javna preduzeća, kao i privatni sektor, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja (član 5 stav 1). Propisi i posebne mjere se, između ostalih, sprovode i u oblasti saobraćaja (član 5 stav 2).

Oblasti u kojima Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom zabranjuje diskriminaciju po osnovu invaliditeta, a koje su od značaja za ostvarivanje principa nediskriminacije osoba s invaliditetom u saobraćaju su: diskriminacija u pristupu objektima i površinama u javnoj upotrebi (član 11), diskriminacija u pristupu informacijama i komunikacijama (član 12), diskriminacija u pristupu javnom prevozu (član 13) i diskriminacija u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga (član 14).

³ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 35/15 od 7.7.2015, 44/15 od 7.8.2015);

U članu 8 se daju definicije objekata u javnoj upotrebi, prostora i površina javne namjene imobilijara za osobe s invaliditetom. U objekte u javnoj upotrebi se ubrajaju i: aerodromske, željezničke i autobuske zgrade i drugi objekti saobraćajne infrastrukture, koje koriste građani (član 8 tačka 1), dok su prostori i površine javne namjene: pješački trg, ulica, staza u parku, dječjem igralištu i na šetalištu; pješački prolaz, pasarela i pješački most; ulični prelaz i sl. (član 8 tačka 2). Mobilijar za osobe s invaliditetom predstavlja tipski element privremenog karaktera, označen specijalnom oznakom za isključivu upotrebu od strane osoba s invaliditetom, u koji spadaju i elementi privremenog montažno- demontažnog karaktera, koji služe za pristup, kretanje i boravak osoba s invaliditetom u javnim objektima i javnim površinama (vertikalno podizne platforme, koso podizne platforme, pristupne rampe, oglasni pano sa oznakama na Brajevom pismu, oglasna tabla na Brajevom pismu, taktilne crte) (član 8 tačka 3).

U članu 11 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom se propisuje: „Neobezbjeđivanje uslova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad u objektima u javnoj upotrebi i u prostorima i površinama javne namjene licu ili grupi lica sa invaliditetom u skladu sa propisima kojima se propisuje uređenje prostora i izgradnja objekata, smatra se diskriminacijom po osnovu invaliditeta.” (stav 1), ali i da se diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra neobezbjeđivanje prilaza za osobe s invaliditetom na glavnom ulazu objekta, ukoliko je to tehnički izvodljivo (stav 2).

Članom 71 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata⁴ je propisano da: „Izgradnja objekata u javnoj upotrebi vrši se na način kojim se licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom obezbjeđuje nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.” (stav 1). U ove objekte se ubrajaju i saobraćajni terminali (član 71 stav 2). Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata⁵, koji je donijet 2008 godine, je propisao rok od pet godina za prilagođavanje svih objekata u javnoj upotrebi za nesmetan pristup i kretanje osoba s invaliditetom⁶. Ovo je uključivalo i prilagođavanje saobraćajnih terminala, ali kako ovaj rok nije ispoštovan, novi Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata nije postavljao nove rokove.

Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom⁷ detaljno propisuje koje standarde (elemente) pristupačnosti mora da sadrži svaki objekat saobraćajne namjene uključujući: aerodrome, autobuske i željezničke stanice; autobuska stajališta i željezničke perone; javna parkirališta i benzinske pumpe (član 46 tačka 9). Takođe, ovaj Pravilnik propisuje koje standarde (elemente) pristupačnosti moraju ispuniti prostori i površine javne namjene, u koje ubraja: pješački trg, ulica, staza u parku, dječjem igralištu i na šetalištu; pješački prolaz, pasarela i pješački most i ulični prelaz (član 46 tačka 14).

U članu 11 stavu 3, Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, pod diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti pristupa objektima i površinama u javnoj upotrebi, prepoznaje i: „zauzimanje i korišćenje parking mjesta namijenjenih za parkiranje vozila obilježениh znakom pristupačnosti (za lica sa invaliditetom), u smislu zakona kojim se uređuje bezbjed-

⁴ Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", br. 64/17 od 6.10.2017, 44/18 od 6.7.2018, 63/18 od 28.9.2018, 11/19 od 19.2.2019, 82/20 od 6.8.2020);

⁵ Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", br. 51/08 od 22.8.2008, 40/10 od 22.7.2010, 34/11 od 12.7.2011, 40/11 od 8.8.2011, 47/11 od 23.9.2011, 35/13 od 23.7.2013, 39/13 od 7.8.2013, 33/14 od 4.8.2014, 64/17 od 6.10.2017, 11/19 od 19.2.2019);

⁶ Član 165 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", br. 51/08 od 22.8.2008, 40/10 od 22.7.2010, 34/11 od 12.7.2011, 40/11 od 8.8.2011, 47/11 od 23.9.2011, 35/13 od 23.7.2013, 39/13 od 7.8.2013, 33/14 od 4.8.2014, 64/17 od 6.10.2017, 11/19 od 19.2.2019);

⁷ Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 48/13 od 14.10.2013, 44/15 od 7.8.2015);

dnost saobraćaja na putevima, od strane vozača čije vozilo nije obilježeno tim znakom" (tačka 1) i "zaustavljanje, korišćenje, upotreba i uništavanje mobilijara ili pristupačnih toaleta namijenjenih za lica sa invaliditetom u javnim objektima i na prostorima i površinama javne namjene od strane lica koje nema invaliditet" (tačka 2).

Članom 12 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom se definiše diskriminacija po osnovu invaliditeta u pristupu informacijama i komunikacijama. U stavu 1 ovog člana se navodi da je diskriminacija po osnovu invaliditeta u ovoj oblasti nesprovođenje propisa, odnosno nepreduzimanje posebnih mjera, koji se odnose na traženje, primanje i širenje informacija namijenjenih javnosti, kao i dostupnost informacija na internetu i u drugim medijima, u pristupačnoj formi za osobe s invaliditetom, u skladu sa propisima iz oblasti informisanja i elektronskih komunikacija.

Ovim članom u stavu 2 osobama s oštećenjem vida i osobama s intelektualnim invaliditetom se garantuje pristup informacijama u objektima i površinama u javnoj upotrebi, na način što se propisuje obaveza postavljanja natpisa na Brajevom pismu i u lako razumljivim formatima. Ovo je dodatan uslov pristupačnosti objekata i površina saobraćajne infrastrukture za osobe s oštećenjem vida, koji nije definisan propisima iz oblasti uređenja prostora i izgradnji objekata, niti propisima iz oblasti informisanja i elektronskih komunikacija, kao ni propisima iz oblasti saobraćaja.

Član 13 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom zabranjuje diskriminaciju po osnovu invaliditeta u oblasti javnog prevoza, tj. u drumskom, željezničkom, vazdušnom i pomorskom saobraćaju. Sve oblike diskriminacije po osnovu invaliditeta u oblasti javnog prevoza, ovaj Zakon vezuje za zakone kojima se uređuju obligacioni odnosi i osnovi svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju, prevoz u drumskom saobraćaju, sigurnost pomorske plovidbe, ugovorni odnosi u željezničkom saobraćaju i bezbjednost saobraćaja na putevima. U smislu člana 13 ovog Zakona, postoje sljedeći oblici diskriminacije po osnovu invaliditeta u javnom prevozu: "onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja i ulaska u sredstva javnog prevoza, kao i nepreduzimanje i nesprovođenje propisanih mjera za obezbjeđivanje pristupačnosti sredstava javnog prevoza licu ili grupi lica sa invaliditetom" (tačka 1); "odbijanje da se preveze lice ili grupa lica sa invaliditetom, pružanje usluge prevoza licu ili grupi lica sa invaliditetom pod drukčijim i nepovoljnijim uslovima od uslova pod kojima se usluga prevoza pruža drugim korisnicima" (tačka 2) i "nedostupnost informacija na autobuskim i željezničkim stanicama i stajalištima, aerodromima, lukama i pristaništima pomorske i unutrašnje plovidbe licu ili grupi lica sa invaliditetom" (tačka 3). Oblik diskriminacije po osnovu invaliditeta propisan u članu 13 tački 1 ovog Zakona se može primijeniti samo na slučajeve nepružanja pomoći osobama s invaliditetom za ulazak i izlazak iz prevoznih sredstava u željezničkom, vazdušnom i pomorskom saobraćaju, na pristupačnost putničkih, Ro-Ro putničkih i brzih putničkih brodova, i na pristupačnost auto-taksi vozila u opštinama u kojima je lokalna samouprava propisala minimalni broj pristupačnih vozila kao uslov za izdavanje licence auto-taksi prevoznicima.

Članom 14 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom se zabranjuje diskriminacija po osnovu invaliditeta u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga. Kako je saobraćaj usluganamijenjena javnosti, to se ovaj član neposredno odnosi i na zabranu diskriminacije po osnovu invaliditeta u saobraćaju.

Pod diskriminacijom po osnovu invaliditeta u ovoj oblasti se prepoznaje: "odbijanje, onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pružanja dobara i usluga"; "onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pružanja dobara i usluga nepoštovanjem principa univerzalnog dizajna, osim ako bi pružanje dobra i usluge ugrozilo život ili zdravlje lica sa invaliditetom ili drugog lica"; "pružanje dobara i usluga pod drukčijim i nepovoljnijim uslovima od onih pod kojima se dobro i usluga pružadrugim korisnicima, osim ako bi pružanje dobra i usluge ugrozilo život ili zdravlje lica sa invaliditetom ili drugog lica"; "namjerno kašnjenje ili odlaganje pružanja dobara i usluga, iako je lice ili grupa lica sa invaliditetom zatražila i ispunila uslove za blagovremeno pružanje dobara i usluga prije drugih lica" i "povećanje cijene javnih i privatnih dobara i usluga usljed uvećanih troškova neposredno proisteklih iz pružanja javnih i privatnih dobara i usluga licu ili grupi lica sa invaliditetom".

ZAKON O BEZBJEDNOSTI SAOBRAĆAJA NA PUTEVIMA

Članom 17 stav 3 i članom 18 stav 2 Zakona o bezbjednosti saobraćaja na putevima je izričito istaknuta obaveza vozača da vozi sa naročitom oprežnošću i da posebnu pažnju obrati na pješake s invaliditetom. U članu 97 stav 5 se ističe obaveza vozača da uvijek zaustavi vozilo i propusti pješaka s invaliditetom na pješačkom prelazu. Takođe, vozačima je zabranjeno da se zaustave ili parkiraju na pješačkoj stazi, odnosno na dijelu trotoara koji je prilagođen za kretanje osoba s invaliditetom (član 60 stav 1 tačka 14). Kako bi ih vozači i drugi učesnici u saobraćaju mogli lako uočiti, te ispuniti svoju obavezu posebne pažnje prema pješacima s invaliditetom, u članu 18 stav 1 i članu 75 stav 1 tačka 3 se propisuje obaveza osoba s oštećenjem vida da se kao pješaci uvijek kreću uz pomoć bijelog štapa ili sa psom vodičem, kao i obaveza korisnika invalidskih kolica da noću moraju na kolicima imati uključeno najmanje jedno bijelo ili žuto svijetlo na lijevoj strani, koje mora biti uočljivo sa prednje i zadnje strane, osim kad je ulično osvjjetljenje takvo da je ono dovoljno vidljivo. Pješak koji se kreće uz pomoć invalidskih kolica mora se kretati uz desnu ivicu kolovoza u smjeru kretanja vozila (član 91 stav 7). Iju po osnovu invaliditeta, a koje su od značaja za ostvarivanje principa nediskriminacije osoba s invaliditetom u saobraćaju su: diskriminacija u pristupu objektima i površinama u javnoj upotrebi (član 11), diskriminacija u pristupu informacijama i komunikacijama (član 12), diskriminacija u pristupu javnom prevozu (član 13) i diskriminacija u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga (član 14).

Kako bi se osobama s invaliditetom sa najmanje 80% invaliditeta, ili osobama s invaliditetom sa najmanje 60% oštećenja donjih ekstremiteta, olakšalo kretanje u ulozu pješaka, Zakon propisuje mogućnost da se njihova vozila obilježe znakom pristupačnosti (član 18 stav 3). Ova mogućnost postoji i za vozila organizacija osoba s invaliditetom (član 18 stav 4). Znak pristupačnosti izdaje organ lokalne uprave nadležan za oblast saobraćaja (član 18 stav 5). Znak pristupačnosti omogućava osobama s invaliditetom da se parkiraju na pristupačnim parking mjestima posebno namijenjenim za ovu grupu, što bi bez znaka pristupačnosti bilo zabranjeno (član 60 stav 1 tačka 20). Takođe, ovaj znak pristupačnosti osobama s invaliditetom omogućava da se parkiraju blizu objekata u javnoj upotrebi, koji su im potrebni, a što bi im bilo zabranjeno bez obilježavanja vozila ovim znakom. Naime, parkiranje vozilima bez znaka pristupačnosti na parking mjestima namijenjenim za osobe s invaliditetom i blizu objekata u javnoj upotrebi, gdje nije dozvoljeno parkiranje predstavlja diskriminaciju po osnovu invaliditeta u smislu člana 11 stava 3 tačke 1 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom⁸.

⁸ Opširnije na strani 6

U članu 115 stav 7 se propisuje: "Autobus za prevoz lica u javnom gradskom i prigradskom prevozu putnika mora imati dva do šest sjedišta najbližih ulazu rezervisanih za lica sa invaliditetom."

Za učešće osoba s invaliditetom u ulozi vozača u saobraćaju, ovaj Zakon u članu 230 stavu 1 propisuje način pohađanja obuke za vozače s invaliditetom: "Praktična obuka kandidata za vozača lica sa invaliditetom može se obavljati na vozilu proizvedenom ili prepravljenom u skladu sa njegovim potrebama." Ova norma, iako ističe mogućnost osobama s invaliditetom da polažu na vozilima koja su prilagođena njihovim potrebama, ne propisuje obavezu auto-škola da imaju ova vozila. Pri uvozu vozila koje je po svojim konstrukcionim karakteristikama posebno prilagođeno za osobe s invaliditetom, postoji mogućnost da se osobe s invaliditetom oslobode utvrđivanja i provjere usklađenosti konstrukcionih i bezbjednosnih karakteristika vozila (homologacije), ukoliko podnesu zahtjev ministarstvu nadležnom za poslove saobraćaja (član 245 stav 4 tačka 4).

ZAKON O PREVOZU U DRUMSKOM SAOBRAĆAJU

U članu 87 stavu 18 propisana je obaveza lokalnih samouprava da, prilikom propisivanja bližih uslova za izdavanje licence za auto-taksi prevoz, propišu i minimalni broj auto-taksi vozila, koja moraju biti pristupačna za osobe s invaliditetom.

Učešće osoba s invaliditetom u drumskom saobraćaju se pominje u smislu posebnog linijskog prevoza, koji je između ostalog namijenjen za prevoz ove grupe (član 58 stav 2 tačka 3).

Jedan od uslova za izdavanje licence za autobuske stanice je i ispunjavanje uslova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad osoba s invaliditetom, u smislu propisa iz oblasti planiranja prostora i izgradnje objekata (član 95 stav 4). Ukoliko ovi uslovi nisu ispunjeni, licenca za autobusku stanicu se ne može izdati, ili ako je izdata, može se ukinuti (član 99 stav 1 alineja 1).

ZAKON O UGOVORNIM ODNOSIMA U ŽELJEZNIČKOM SAOBRAĆAJU

Član 5 tačka 20 definiše pojam osobe s invaliditetom: "Lice sa invaliditetom ili lice sa smanjenom pokretljivošću je lice čija je pokretljivost pri upotrebi prevoza smanjena zbog neke fizičke nesposobnosti (senzorske ili lokomotorne, stalne ili privremene), intelektualne nesposobnosti ili oštećenja ili bilo kojeg drugog uzroka nesposobnosti ili zbog starosti, a čija situacija zahtijeva odgovarajuću pažnju i prilagođavanje usluge prevoza njegovim posebnim potrebama." Iz citirane definicije se jasno vidi da se akcenat stavlja na "nedostatke" osoba s invaliditetom i da se u njima vidi problem koji onemogućava njihovo ravnopravno učešće u željezničkom saobraćaju. U članu 10 stav 2 se propisuje da su prevoznik i upravljač infrastrukture dužni da osobi s invaliditetom, bez naknade, obezbijede potrebnu pomoć radi pristupa i korišćenja željezničkih vozničkih sredstava, dok se u stavu 3 propisuje: "Ukoliko je prevoznik ili upravljač infrastrukture odgovoran za cijeli ili djelimični gubitak ili štetu na opremi za kretanje ili ostaloj posebnoj opremi koju koriste lica sa invaliditetom ili lica sa smanjenom pokretljivošću, dužan je da nastalu štetu u potpunosti naknadi."

ZAKON O OBLIGACIONIM ODNOSIMA I OSNOVAMA SVOJINSKO-PRAVNIH ODNOSA U VAZDUŠNOM SAOBRAĆAJU

Član 2 tačka 9 definiše pojam osobe s invaliditetom: "lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti je lice čija je pokretljivost smanjena zbog tjelesne invalidnosti (osjetna ili lokomotorna, trajna ili privremena), mentalne invalidnosti ili oštećenja ili drugog uzroka invalidnosti ili starosti i čije stanje zahtijeva primjerenu pažnju i prilagođavanje usluga, koje su na raspolaganju drugim putnicima, posebnim potrebama tih lica". Iz navedene definicije se vidi da se akcenat stavlja na invalidnost osoba s invaliditetom i da se u njoj vidi problem i "posebna potreba", kojoj se u vazdušnom saobraćaju treba izaći u susret.

Cijelo jedno poglavlje ovog Zakona (6. Prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti) je upravo posvećeno regulisanju detaljnih procedura organizacije i pružanja pomoći na aerodromima u Crnoj Gori za njihov ukrcaj/iskrcaj i tranzit.

Ovaj Zakon ne propisuje obavezu pristupačnosti prevoznih sredstava u vazdušnom saobraćaju, već čak stvara mogućnost odbijanja prihvata rezervacije ili ukrcaja zbog invaliditeta ili smanjene pokretljivosti osoba s invaliditetom "ako veličina vazduhoplova ili njegovih vrata fizički onemogućava ukrcaj ili prevoz lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti" (član 36c stav 1 tačka 2). Zakon u ovom slučaju propisuje obavezu vazdušnog prevoznika, njegovog zastupnika ili organizatora putovanja "da uloži napor i da licu sa invaliditetom ili licu smanjene pokretljivosti predloži drugu prihvatljivu mogućnost prevoza" (član 36c stav 2). Takođe, u istom članu se propisuje pravo vazdušnog prevoznika, njegovog zastupnika ili organizatora putovanja da zahtjeva "da lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti prati drugo lice koje je sposobno da mu pruži potrebnu pomoć" (član 36c stav 4).

Zakon propisuje pružanje pomoći osobama s invaliditetom od strane menadžmenta aerodroma i domaćeg avio-prevoznika. Pomoć osobama s invaliditetom od strane menadžmenta aerodroma počinje od mjesta dolaska i odlaska, na kojima osobe s invaliditetom mogu lako da najave dolazak na aerodrom i zahtijevaju pomoć (član 36d), obuhvata pružanje pomoći prilikom prijave putnika na let, kontrole za izlazak i ulazak u državu, carinske kontrole i bezbjedonosnog pregleda, ukrcavanja i iskrcavanja iz vazduhoplova pomoću lifta, invalidskih kolica, od vrata vazduhoplova do svog sjedišta i suprotno, odlaganja i preuzimanja prtljaga iz vazduhoplova i od prostora za preuzimanje prtljaga do određenog mjesta, na povezanim letovima u tranzitu i pristupanja toaletnom prostoru po potrebi (član 36m stav 1). "Pružena pomoć, što je više moguće, mora da bude prilagođena posebnim potrebama svakog pojedinčnog putnika." (član 36f tačka 8).

Vazdušni prevoznik je dužan da osobi s oštećenjem vida omogući boravak sa psom vodičem u kabini, a osobe sa fizičkim invaliditetom imaju pravo pored medicinske opreme, na prevoz najviše dva pomagala za kretanje bez dodatne naknade (član 36n stav 1 i 2). Takođe, "Vazdušni prevoznik na zahtjev lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, dužan je da preduzme potrebne mjere koje se odnose na razmještaj sjedišta, radi prilagođavanja potreba tih lica, vodeći računa o sigurnosnim zahtjevima i raspoloživosti." (član 36n stav 4). Takođe je dužan da osobi s invaliditetom omogući pristup toaletnom prostoru (član 36n stav 5).

Svi navedeni vidovi pomoći osobi s invaliditetom se moraju pružiti ukoliko je osoba s invaliditetom najavila svoju potrebu za pomoć najmanje 48 sati prije leta (član 36f stav 1, član 36m stav 3 i član 36n stav 2). Za slučaj kršenja prava osoba s invaliditetom na javni prevoz u vazdušnom saobraćaju, propisane su novčane kazne za vazdušnog prevoznika, menadžmenta aerodroma i odgovorna lica u njima (član 182a i član 182b).

REZULTATI ISTRAŽIVAJA O STEPENU PRISTUPAČNOSTI SAOBRAĆAJA ZA LICA S INVALIDITETOM NA TERITORIJI GLAVNOG GRADA

Istraživanjem o stepenu pristupačnosti saobraćaja za lica s invaliditetom su prikupljeni podaci o primjeni standarda pristupačnosti na najfrekventnijim raskrsnicama i pješačkim prelazima, javnim pješačkim površinama, autobuskim stajalištima, kao i o sredstvima javnog i taksi prevoza, autobuske i željezničke stanice i aerodroma na teritoriji Glavnog grada. Rezultati sprovedenog istraživanja su prikazani uz fotografije na kojima su predstavljeni svi segmenti potrebni za ispunjavanje standarda pristupačnosti.

Obzirom na to da je istraživanje obuhvatilo samo najvažnije saobraćajnice, raskrsnice i javne pješačke površine, kao i sredstva javnog i taksi prevoza i objekte u službi saobraćaja, rezultati ne predstavljaju stanje o pristupačnosti saobraćaja za lica s invaliditetom na cjelokupnoj teritoriji Glavnog grada, već samo u dijelu koji je obuhvaćen ovim istraživanjem.

20% raskrsnica ima semafor sa zvučnom signalizacijom i tačkastom disperzijom zvuka;

Ni jedan pješački prelaz na raskrsnicama nema taktilne crte vođenja;

Ni jedna raskrsnica nema taktilne crte upozorenja;

Svaki pješački prelaz ima ukošenje ivičnjaka ;

80% ukošenja ispunjava standarde za širinu, dok 50% ispunjava standarde za nagib.

Ni jedan pješački prelaz nema taktilno polje upozorenja na ukošenom ivičnjaku, dok ni jedan pješački prelaz izvan raskršća nema taktilnu crtu vođenja.

77% pješačkih ostrva se nalazi u nivou kolovoza, ili se njihov nivo na mjestu prelaza spušta na nivo kolovoza i ni na jednom od njih ne postoje taktilne crte upozorenja;

REZULTATI ISTRAŽIVAJA O STEPENU PRISTUPAČNOSTI SAOBRAĆAJA ZA LICA S INVALIDITETOM NA TERITORIJI GLAVNOG GRADA

Javna pješačka površina uzdignuta je u odnosu na kolovoz u 96% slučajeva. Visina i širina ivičnjaka uglavnom ispunjava standarde pristupačnosti i gotovo bez izuzetka je povezana bez prepreka sa ostalim pješačkim zonama. Na svim javnim pješačkim površinama postoje prepreke za osobe sa oštećenjem vida, u vidu saobraćajnih znakova, držača za bicikle i koševa; U 60% slučajeva uz javnu pješačku površinu predviđena je staza za bicikl, koja uglavnom nije razgraničena od pješačke zone.

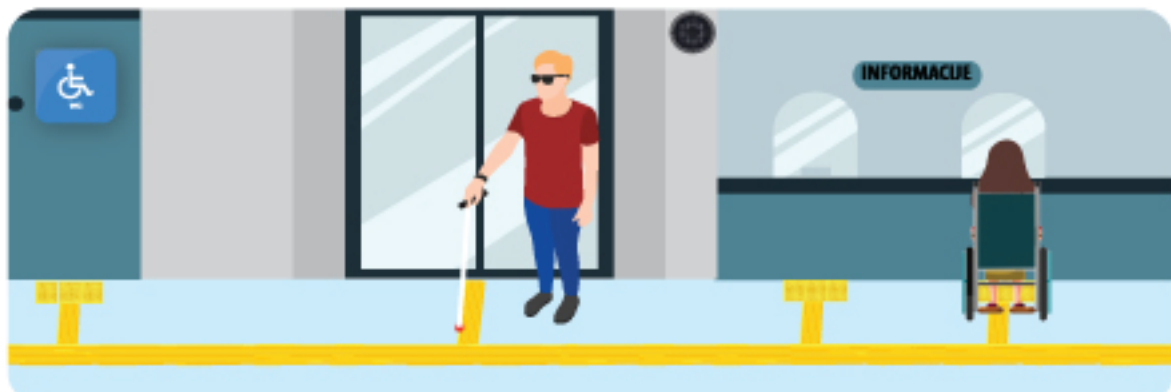
Ni jedno autobusko stajalište nije u nivou sa niskim podom prevoznog sredstva i ne postoje taktilne crte vođenja.

Ne postoji taktilna crta vođenja, ni taktilne crte upozorenja. Visina perona nije u nivou sa niskim podom željezničkog prevoznog sredstva.

REZULTATI ISTRAŽIVAJA O STEPENU PRISTUPAČNOSTI SAOBRAĆAJA ZA LICA S INVALIDITETOM NA TERITORIJI GLAVNOG GRADA

Na željezničkoj stanici postoje posebna parking mjesta za osobe sa invaliditetom. Na ulazu u stanicu postoje prepreke u vidu nepostojanja taktilnih crta vođenja i rampi koje ispunjavaju standard pristupačnosti. Ne postoje pristupačni toaleti za osobe sa invaliditetom. Šalteri ne ispunjavaju uslove pristupačnosti za osobe s invaliditetom i ne postoje informacije u pristupačnom formatu za osobe sa oštećenjem vida.

Na autobuskoj stanici postoje posebna parking mjesta za osobe sa invaliditetom. Ne postoje prepreke prilikom ulaska u stanicu, ali ni taktilne crte vođenja za osobe sa oštećenjem vida. Postoje pristupačni toaleti i šalteri ispunjavaju uslove pristupačnosti za osobe s invaliditetom, ali ne i za osobe sa oštećenjem vida, kao što ne postoje ni informacije u pristupačnom obliku.

Na aerodromu postoje posebna parking mjesta za osobe sa invaliditetom. Ne postoje prepreke prilikom ulaska u aerodrome, a ne postoje ni taktilne crte vođenja za osobe sa oštećenjem vida. Postoje pristupačni toaleti, dok šalteri ne ispunjavaju uslove pristupačnosti za osobe s invaliditetom.

REZULTATI ISTRAŽIVAJA O STEPENU PRISTUPAČNOSTI SAOBRAĆAJA ZA LICA S INVALIDITETOM NA TERITORIJI GLAVNOG GRADA

Ni jedno vozilo javnog gradskog prevoza ne posjeduje audio-vizuelnu signalizaciju za osobe sa oštećenjem vida i sluha. Samo mali broj vozila koja saobraćaju u užem dijelu grada posjeduje niske podove, sa određenim brojem mjesta predviđenih za osobe s invaliditetom.

Ni jedno sredstvo javnog željezničkog prevoza ne posjeduje audio-vizuelnu signalizaciju za osobe sa oštećenjem vida i sluha. Samo određeni broj lokalnih vozova posjeduje niske podove, sa određenim brojem mjesta predviđenih za osobe s invaliditetom i posjeduju dostupan toalet.

REZULTATI ISTRAŽIVAJA O STEPENU PRISTUPAČNOSTI SAOBRAĆAJA ZA LICA S INVALIDITETOM NA TERITORIJI GLAVNOG GRADA

Aerodrom Podgorica posjeduje dostupne niskopodne autobuse za osobe s invaliditetom, za prevoz do ulaska u avion.

Kada je u pitanju ulazak osoba s invaliditetom u avion, ne postoji lift platforma koja podiže osobu s invaliditetom do samog ulaza u avion.

Ne postoji ni jedno dostupno taksi vozilo sa osobe s invaliditetom.

PREPORUKE ZA UNAPRJEĐENJE USLOVA ZA RAVNOPRAVNO UČEŠĆE OSOBA S INVALIDITETOM U SAOBRAĆAJU

Puna primjena Konvencije UN o pravima lica s invaliditetom u dijelu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva na državnom i lokalnom nivou sa odredbama ovog međunarodnog ugovora;

Edukovati predstavnike nadležnih institucija u oblasti saobraćaja na lokalnom i nacionalnom nivou o standardima nediskriminacije OSI u oblasti saobraćaja garantovanih Konvencijom UN o pravima lica s invaliditetom;

Izvršiti izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije lica s invaliditetom u dijelu prepoznavanja svih oblika diskriminacije lica s invaliditetom u oblasti saobraćaja;

Nacionalnim i lokalnim propisima obavezati prevoznike u javnom saobraćaju na primjenu standarda pristupačnosti za osobe s invaliditetom, uz obezbjeđivanje poreskih olakšica i subvencionisanja troškova prilikom kupovine sredstava dostupnog javnog prevoza i/ili troškova prilagođavanja istih.

Zakonski urediti subvencionisanje troškova prevoza za asistenta lica s invaliditetom od strane države;

Predvidjeti minimum jedno pristupačno vozilo za obuku vozača s invaliditetom za auto škole koje imaju minimum tri vozila kao uslov za dobijanje licence, uz obezbjeđivanje poreskih olakšica i subvencionisanja troškova prilikom kupovine dostupnih vozila i/ili troškova prilagođavanja istih.

Konstantno raditi na primjeni standarda pristupačnosti za lica s invaliditetom u saobraćaju;

Pružati finansijsku podršku organizacijama osoba s invaliditetom za obezbjeđivanje pristupačnog prevoza „od vrata do vrata“ na lokalnom nivou i u međugradskom saobraćaju;

Uključiti predstavnike organizacija osoba s invaliditetom u prilagođavanje postojećih usluga javnog prevoza osoba s invaliditetom;

Zakonski urediti pravila i procedure za oslobađanje od plaćanja carine i PDV-a prilikom uvozapristupačnih vozila od strane organizacija osoba s invaliditetom.

Sprovoditi redovne kampanje informisanja i podizanja svijesti javnosti o značaju pristupačnih parking mjesta za osobe s invaliditetom i adekvatnom ponašanju prema pješacima s invaliditetom u saobraćaju.

STOP

Ova publikacija je izrađena kroz projekat „**Zajedno do većeg stepena saobraćajne kulture i prava OSI u saobraćaju!**“, koji je finansijski podržan od strane Ministarstva saobraćaja i pomorstva, a realizuje ga NVO „Ekvivalent“ u partnerstvu sa NVO „Internacionalna policijska asocijacija-sekcija Crna Gora“(IPA Montenegro). Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost NVO „Ekvivalent“ i ni na koji način ne izražava stavove Ministarstva saobraćaja i pomorstva.

Izdavači: NVO "Ekvivalent" i NVO "Internacionalna policijska asocijacija -sekcija Crna Gora -IPA Montenegro"

Godina: Decembar, 2020.

Dizajn: Tijana Lopičić

Štampa: Media Factory D.O.O

Tiraž: 102 komada

NVO EKVALENT

Ministarstvo
saobraćaja i pomorstva

